

Güvercin Destanı'nın Bavyera Eyalet Kütüphanesinde Bulunan Farklı Bir Kopyası

A Different Copy of the Pigeon Epic found in the Bavarian State Library

Okan Celal GÜNGÖR*
Beytullah BEKAR**

Öz

Manzum halk hikâyelerinin Türk edebiyatında geçmişi çok eskilere dayanmaktadır. Şekil olarak divan şiirine özgü özelliklerin ön plana çıktığı bu türde dini-tasavvufi, ahlakî, konuların olağanüstülüklerle örülerek işlendiği görülür. İslamiyet'e geçişle ortaya çıkan bu eserler, özellikle Türklerin Anadolu'ya gelişiyle birlikte yaygınlaşmıştır. Halka şiir yoluyla İslamiyet'i sevdirmek, İslamiyet'in esaslarını öğretmek amacıyla yazılmış bu eserlerde halkın rahatlıkla anlayabileceği sade bir dil kullanılmıştır. Bu özellikleri sebebiyle sözlü gelenek içerisinde yüzyıllarca anlatılagelmiş ve anonimleşerek günümüze kadar ulaşmıştır. Bu türün en güzel örneklerinden biri de Kirdeci Ali'ye atfedilen *Güvercin Destanı*'dir. Türk-İslam edebiyatının ilk örneklerinden olan bu manzum hikâyenin 20'ye yakın nüshası tespit edilebilmiştir. Destanın hâlen farklı kütüphanelerde yeni nüshaları ortaya çıkmaktadır. Bavyera Eyalet Kütüphanesi urn:nbn:de:bvb:12-bsb10250028-7'de *Hikâye-yi Mevlid-i Şerif* isimindeki 51 sayfalık mecmuanın içinde taş basma (litografi) yöntemiyle hazırlanmış *Güvercin Destanı* bulunmaktadır. 1857 yılında İstanbul'da çoğaltılmış olan eserde *Güvercin Destanı* dışında farklı hikâyeler de vardır. *Güvercin Destanı*, 35. sayfanın 12. satırıyla başlayıp 37. sayfanın 8. satırına kadar devam etmektedir ve toplamda 34 beyit bulunmaktadır. Makalede bu nüsha çeviri yazıyla verilmiş ve metnin dizini çıkarılarak araştırmacıların istifadesine sunulmuştur. Bu çalışma, ortaya yeni çıkan nüshalarla birlikte bu destanlar üzerine karşılaştırmalı çalışmalar yapılmasına ve *Güvercin Destanı*'nın tam bir metninin ortaya çıkmasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bavyera Eyalet Kütüphanesi, Kirdeci Ali, destan, Güvercin Destanı, manzum hikâye

Abstract

Narrative poetry has a long history in Turkish literature. In this genre, characteristics unique to divan poetry can be observed in terms of form. Religious-mystical and moral subjects are intertwined with elements of fantasy. These works, which emerged with the translation of Islam, became widely popular, especially with the arrival of the Turks in Anatolia. They were written with the intention of instilling love for Islam and teaching the principles of the religion through poetry. These works utilized an enthusiastic and straightforward language that the general public could easily comprehend. As a result of these features, they have been passed down through the oral tradition for centuries, eventually becoming anonymous over time. One of the finest examples of this genre is the Pigeon Epic, attributed to Kirdeci Ali. Nearly twenty copies of this narrative poetry, considered one of the earliest examples of Turkish-Islamic literature, have been identified so far. New copies of the epic can still be found in various libraries. One of these copies is the journal registered in the Bavarian State Library with the urn:nbn:de:bvb:12-bsb10250028-7 identifier. The Pigeon Epic is featured in a 51-page mevlid book called *Hikâye-yi Mevlid-i Şerif*. This particular work, reproduced in Istanbul in 1857 using the lithography method, contains additional stories alongside the Pigeon Epic. The Pigeon Epic begins on the 35th page, with the 12th line, and continues until the 37th page, with the 8th line, totaling 34 couplets. In this article, this specific copy has been transcribed, the text has been indexed, and it has been made available for researchers to utilize.

Keywords: Bavarian State Library, Kirdeci Ali, destan, epope, Pigeon Epic, narrative poetry

* Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

e-posta: okancelalgungor@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5399-1336

** Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

e-posta: beytullahbekar@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8372-1190

Gönderim Tarihi / Submitted: 20.07.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 28.09.2023

Atf Bilgisi / Cite As: Güngör, Okan Celal & Bekar, Beytullah (2023), "Güvercin Destanı'nın Bavyera Eyalet Kütüphanesinde Bulunan Farklı Bir Kopyası", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 359-369.

Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun şekilde hazırlanmış ve [turnitin](#) intihal taramasından geçmiştir.

1. Giriş

Türkler tarih boyunca farklı dinlere yönelmişlerdir. Göktürkler döneminde Gök Tanrı inancını, Uygurlar döneminde Budizm ve Manihaizm'i ve Karahanlılar döneminde ise İslamiyet'i kitleler hâlinde kabul etmişlerdir.

751 tarihindeki Talas Savaşı'ndan sonra Türkler ile Abbasiler arasında çok yakın ilişkiler kurulmuştur. Bu ilişkiler çerçevesinde Türk devlet adamları İslam'a çağrılmış, toplumlar arasında ekonomik ilişkiler daha da gelişmiştir. Bu ilişkilerin kurulmasında ve geliştirilmesinde tüccarların ve sufilerin önemli rolleri olmuştur. Müslüman olan Türkler Abbasiler tarafından ödüllendirilmiştir. Türkler, X. yüzyılda Satuk Buğra Han'ın İslamiyet'i devlet dini olarak kabul etmesiyle birlikte kitleler hâlinde Müslüman olmaya başlamışlardır. Türkler kitleler hâlinde Müslüman olduktan sonra İslamiyet'i öğrenebilecek kaynaklara ihtiyaç duymuşlardır. Bu amaçla ilk kez Kur'an tercüme yapılmış ve *Kutadgu Bilig*, *Atebetü'l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet* gibi dinî-ahlaki nitelikte eserler, ilmihâller kaleme alınmış ve meclislerde manzum halk hikâyeleri dilden dile söylenegelmiştir.

Bu eserlerden “mutluluk veren bilgi” anlamına gelen *Kutadgu Bilig*, İslamî dönemin ilk siyasetnamesi kabul edilir. Eserde ideal bir insanda ve iyi bir devlet adamında bulunması gereken özellikler hakkında bilgi verilir. Bu dönemin diğer bir eseri olan *Divânu Lugati't-Türk* ise Araplara Türkçe öğretmek amacıyla yazılmış, Türk lehçelerinin XI. yüzyıldaki durumu hakkında bilgiler içeren Arapça-Türkçe bir sözlüktür. Dönemin söz varlığı hakkında aydınlatıcı bilgiler veren bu eser, aynı zamanda Türkçenin o dönemdeki gramerine ilişkin de önemli bilgiler sunmaktadır. *Atebetü'l-Hakâyık* ise bir ahlak kitabı olup dinî-tasavvufi öğütler içermektedir. Bu eserler yanında İslamiyet'in kutsal kitabı olan *Kur'an-ı Kerim*'i tercüme çalışmaları da yapılmıştır. Bu ilk tercüme genellikle satır altı tercüme şeklindedir.¹

Manzum halk hikâyeleri ise hem şiire hem hikâyeye özgü özellikler göstermektedir. Köklü bir geleneği olan bu hikâyelerin geçmişi XI. yüzyıla kadar uzanmaktadır.² Bu türde dinî-tasavvufi, ahlakî, konuların olağanüstülüklerle örülerek işlendiği görülür. İslamiyet'e geçişle birlikte ortaya çıkan bu eserler, özellikle Türklerin Anadolu'ya gelişiyle birlikte yaygınlaşmıştır. Halka şiir yoluyla İslamiyet'i sevdirmek, İslamiyet'in esaslarını öğretmek amacıyla yazılmış olan bu eserlerde halkın rahatlıkla anlayabileceği coşkulu, sade bir dil kullanılmıştır. Bu özellikleri sebebiyle sözlü gelenek içerisinde yüzyıllarca anlatılagelmiş ve zamanla anonimleşerek günümüze kadar ulaşmıştır. Bu türün en güzel örneklerinden biri de Kirdecî Ali'ye atfedilen *Güvercin Destanı*'dir.

Kirdecî Ali'nin hayatı hakkındaki bilgiler eserlerinden elde edilenlerle sınırlıdır. Yazarın adı konusunda da kaynaklarda farklı bilgiler bulunmaktadır. Genellikle şairin isminin veya mahlasının bulunması gereken son beyitlerde hiçbir isme rastlanamamakta, bazılarında ise adı “Kirdecî Ali, Kethudâ Ali veya Aliyyü'd-dîn” olarak geçmektedir.³ Kirdecî Ali, destanların dilinden hareketle muhtemelen 14. yüzyıl veya en geç 15. yüzyılın ilk yarısında yaşamış, İslam'ı hem de Türkçeyi iyi bilen bir kişidir. Ayrıca “kirde” kelimesi, Eski Anadolu Türkçesinde “tandır ekmeği, pide” anlamlarıyla kullanıldığı için yazar, tandır ekmeği veya pide yapıp satan bir usta olabilir.⁴ Bazı araştırmacılar ise yazarın kaleme aldığı manzum dinî-kahramanlık hikâyelerinden

¹ Tuncer Gülensoy, “İlk Dönem Türkçe İslami Eserler ve Atebetü'l-Hakayık”, *Yeni Türkiye (İlk Dönem Türkçe İslâmî Eserler Özel Sayısı D)*. 2 (2019), 105-106.

² Fazıl Gökçek, *Mehmet Akif'in Şiir Dünyası*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005, 289.

³ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Folklorunda Kesikbaş (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit)* (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1989), 12-13.

⁴ Mustafa Argunşah, *Kirdecî Ali Kesikbaş Destanı* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002), 10.

ve “kirdeci” lâkabından dolayı onun Ahilik teşkilatında bulunduğu kanaatindedir.⁵ Korkmaz ise hikâyelerdeki bilgilerden hareketle Ali’nin, şair, yazar ve din adamlarının en çok bulunduğu, Anadolu Selçuklularının en parlak dönemi olan Alâeddin Keykubad (1220-37) zamanında, muhtemelen Moğol İstilasıyla Anadolu’ya, Konya’ya gelmiş Yesevi dervişlerinden biri olabileceğini söyler.⁶

Bu çalışmada üzerinde durulan eser ise yaygın kaniya göre Kirdeci Ali’ye ait olduğu kabul edilen *Güvercin Destanı*’dır. Türk-İslam edebiyatının ilk örneklerinden olan bu manzum hikâyenin bugüne kadar 20’ye yakın nüshası tespit edilebilmiştir.

Nüshaları:

1. MK Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi yazmalar kısmında 06 Hk 1871 numarada bulunmaktadır. Eser, kayıtlarda “Hazâ Destân-ı Gügerçin” şeklinde geçmektedir. Eser, yazmanın 187a-188b varakları arasındadır ve toplamda 39 beyittir.
2. Hidiv Kütüphanesi Türkçe yazmalar kısmında 9108/7 numarada “Dâstân-ı Güvercin” adıyla kayıtlıdır. Eser, nesih tarzında yazılmıştır ve her sayfada 31 satır vardır. İstinsah tarihi 1796’dır.
3. Hidiv Kütüphanesi Türkçe yazmalar kısmında 17560/2 numarada “Hikâye-yi Gügercin” adıyla kayıtlıdır. Eser, nesih tarzında yazılmıştır ve her sayfada 19 satır yer alır. Aynı yazmada 17560/3 numarada “Hikâye-i Gügercin” adıyla bir hikâye daha kayıtlıdır.
4. MK yazmalar koleksiyonunda 06 Mil Yz A 8624/5’te “Hikâyet-i Güvercîn” adıyla kayıtlıdır. Eser, yazmanın 68a-71a varakları arasındadır ve harekeli nesih ile yazılmıştır. Her sayfada 9 satır bulunmaktadır.
5. MK yazmalar koleksiyonunda 06 Mil Yz A 7120/3’te “Dâstân-ı Güvercin” adıyla kayıtlıdır. Eser, yazmanın 15a-16a varakları arasında olup nesih hattı ile yazılmıştır. Yazmanın istinsah tarihi 1859’dur.
6. MK yazmalar koleksiyonunda 06 Mil Yz A 3881/2’de “Dâstân-ı Güvercin” adıyla kayıtlıdır. Eser, yazmanın 54b-55b varakları arasındadır ve harekeli nesih ile yazılmıştır. Her sayfada 15 satır bulunmaktadır. Yazmada eserin yazarı olarak “Sadık Veli” adı verilmiştir.
7. MK yazmalar koleksiyonunda 06 Mil Yz A 3265/2’de “Dâstân-ı Güvercin ve Togan” adıyla kayıtlıdır. Eser, yazmanın 7b-8b varakları arasında yer alır. Her sayfada 15 satır bulunmaktadır.
8. MK yazmalar koleksiyonunda 06 Mil Yz A 9685/2’de “Güvercin-nâme” adıyla kayıtlıdır. Eser, yazmanın 136b-137b varakları arasında kayıtlıdır. Her sayfada 13 satır yer almaktadır.
9. MK yazmalar koleksiyonunda 06 Mil Yz A 8624/5’te “Hikâyet-i Güvercin” adıyla kayıtlıdır. Eser, yazmanın 68a-71a varakları arasında kayıtlıdır ve abadî kâğıda harekeli nesih ile yazılmıştır. Her sayfada 9 satır bulunmaktadır.
10. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Konya İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda 42 Kon 3676/3 numarada “Destân-ı Güvercin” adıyla kayıtlıdır. Eser, yazmanın 14b-15b satırları arasında bulunmakta olup nesih hattıyla yazılmıştır. Her sayfada 16 satır bulunmaktadır.

⁵ İsmet Çetin, *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997), 59.

⁶ Şenol Korkmaz, “Eski Anadolu Türkçesine Ait Bir Manzum Hikâye Mecmuası (İnceleme-Metin-Çeviri-Dizin ve Tıpkıbasım)” (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2012), 79.

11. Namık Aslan'ın şahsi kütüphanesinde bulunmaktadır. “Destan-ı Güvercin” adlı eser 52 beyitten oluşmaktadır.
12. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut bölümünde 4339'da kayıtlı bir yazmanın 58a-59b varakları arasında yer almaktadır. Toplamda 43 beyitten oluşur. Her sayfada harekeli nesih ile yazılmış 13 satır bulunur.
13. Süleymaniye Kütüphanesi, Serez Bölümünde 3938/4 numarada “Destân-ı Güvercin” adıyla kayıtlıdır. Eser, yazmanın 63-64. varakları arasındadır.
14. Nuruosmaniye Kütüphanesi 3430 numarada kayıtlıdır. Eser, yazmanın 58a-59b varakları arasında yer alır.
15. Şükrü Elçin, Türk Tarih Kurumu yazmaları arasındaki bir mecmuadan hikâyenin 1728 tarihli bir metnini yayımlamıştır. Eser, toplam 41 beyittir.
16. Cahit Öztelli Özel Kitaplığı'nda bulunan bir yazmadır. Eser, yazmada “Destân-ı Güvercin” adıyla üçüncü hikâye olarak geçmektedir. Eser, toplamda 162 sayfadır. Eserde tarih verilmemiştir. Metin, harekeliidir.
17. Cahit Öztelli Özel Kitaplığı'nda bulunan bir yazmadır. Eser, yazmada “Destân-ı Güvercin” adıyla beşinci hikâye olarak geçmektedir. Toplamda 166 sayfadır. Eser, 1872 tarihliidir. Metin harekeliidir.
18. Vatikan Kütüphanesinde Vat. Turc. 390 katalog numarası ile Destân-ı Güvercin” adıyla kayıtlıdır.⁷
19. Bavyera Eyalet Kütüphanesi A.or.95586'da “Süleyman Çelebi Vesiletü'n-Necat” adıyla kayıtlıdır. 1893 tarihliidir. 48 sayfadan müteşekkildir. Matbaa-yı Osmaniye'de basılmıştır. 32-34. sayfalar arasında olup harekeli nesihle yazılmıştır.
20. Bavyera Eyalet Kütüphanesi A.or.92.1162'de kayıtlıdır. Eserin ismi kayıtlarda “Hikâye-i Mevlûd” şeklinde geçmektedir. 48 sayfadan oluşmakta olup 1882 tarihliidir. Eser, harekeli nesihle yazılmıştır ve İstanbul İbrahim Efendi Matbaası'nda basılmıştır.

Yapılan araştırmalar neticesinde destanın farklı kütüphanelerde yeni nüshaları ortaya çıkmaktadır. Bavyera Eyalet Kütüphanesi urn:nbn:de:bvb:12-bsb10250028-7'de kayıtlı olan mecmuanın içinde, bugüne kadar tespit edilen nüshalardan farklı olan bir nüshanın taş baskı yöntemiyle çoğaltılmış bir kopyasına ulaşılmıştır. *Güvercin Destanı*, *Hikâye-yi Mevlid-i Şerif* isimindeki 51 sayfalık bir mevlit kitabında bulunmaktadır. Taş basma (litografi) yöntemiyle 1857 yılında İstanbul'da çoğaltılmış olan eserde *Güvercin Destanı* dışında farklı hikâyeler de bulunmaktadır. *Güvercin Destanı*, 35. sayfanın 12. satırıyla başlayıp 37. sayfanın 8. satırına kadar devam etmektedir ve toplamda 34 beyit bulunmaktadır. Makalede bu nüsha çeviri yazıyla verilmiş ve metnin dizini çıkarılarak araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

Güvercin Destanı'nda bir doğan tarafından avlanmak üzere olan bir güvercinin Hz. Muhamed'e gelip sığınması ve yardım talebi etrafında gelişen mucizevi olaylar anlatılmaktadır. Hz. Muhammed'e gelen güvercin kendisini doğandan korumasını ister, doğan ise güvercinin kendisi için bir rızık olduğunu, güvercini avlayarak yavrularını doyuracağı söyler. Hz. Muhammed ise doğandan güvercini kendisine bağışlamasını bunun karşılığında da beslenmesi için doğana koyun vermeyi teklif eder ancak doğan güvercin eti daha lezzetli

⁷ Şenol Korkmaz, “Eski Anadolu Türkçesine Ait Bir Manzum Hikâye Mecmuası (İnceleme-Metin-Çeviri-Dizin ve Tıpkıbasım)”, 127-131; Yasin Uysal, “Halk tipi mesnevi geleneği ve güvercin destanı'nın Vatikan nüshası hakkında bir inceleme”, *UHAD*, 7 (2021), 117-134.

olduğu için bu teklifi kabul etmez. Bunun üzerine doğana kendi insan etinin tatlı olduğunu söyleyip etinden vermeyi teklif eder ve yanındakilerden bıçak getirmelerini ister. Etrafındakiler bu durumdan kaygıya düşerken Hz. Muhammed bıçağı etine çalar fakat Allah'ın emriyle bıçak kesmez. Bu olaydan sonra güvercin ve doğan silkinirler, güvercin Cebrail'e doğan ise Mikail'e dönüşür. Daha sonra Cebrail ve Mikail, Hz. Muhammed'e onun hak peygamber olduğunu ve kendisinden şefaahat dilemek amacıyla yanına geldiklerini söylerler. Destanın mesajı; çaresizlik içerisinde kalanlara ve özellikle imdat isteyerek sığınanlara, ölümü göze almak pahasına da olsa, yardım etmek gerektiği inancıdır.⁸

Metin

[35]

(12) Dasıtān-ı Gögercin

(13) İşıit imdi bir 'acāyib hoş haber

Kim ne dēmiş rāviyān-ı mu 'teber

(14) Resūl ikindi namāzın kılmış idi

Du 'ā edüp el yüze sürmüş idi

(15) Görđi-kim sağ yanında gögercin uçar

Ƙondı Resūlün dizine yaş saçar

(16) Dēr Resūl'e saña geldim gizlegil

Bir toğan gelürse gizlegil

(17) Ol toğan üç gündür beni kovar

Cānım almak kāsına olmuş sivār

[36]

(1) Gizler iseñ gizlegil şimdi gelür

Altı yavrım yā Resūl öksüz kalur

(2) Yā gizlemezeñ destür vēr uçayım

Yüce yüce kayalara kaçayım

(3) çün Resūl işitdi hem bu sözleri

Yaş-ıla tıldı mübārek gözleri

(4) Resūl eyder yeñime gir ey hümām

Harāb olmuşdur seniñ işiñ tamām

(5) Yüz biñ toğan gelse seni vërmezem

Başımı vërüp seni terk etmezem

(6) Çün gögercin girdi Resūlün yeñine

Sen baƘ imdi Tañrımñ taƘdırine

⁸ Namık Aslan, "Manzum dinî hikâyeler ve Kirdeci Ali'ye ait olduğu söylenen iki hikâye metni (güvercin ve geyik destanları)", *Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20/1 (2006), 189-207.

- (7) İndi hevādan ol sâ'at bir toğan
Yeri gögi ditredüp kıldı figān
- (8) Yā Resūl gizleme vèrgil avımı
Yoḥsa ḥasta kıluram ben cānımı
- (9) Gēce gündüz ben hevāda gezerim
Turmayup ardınca anı sezerim
- (10) Ol benim avımdır anı özleme
Vèrgil avımı yā Resūl gizleme
- (11) Altı yavrım açıldı baḡar yola
Pes anı terk eylemek nite ola
- (12) Resūl eyder bir ḳoyun vèrem saña
Sen baḡışla bu gögercini baña
- (13) Ol eyder ḳoyun etini yèmezem
Baña yaramaz ben aña baḳmazam
- (14) Kendi etimden vèreyim ben saña
Pes baḡışla bu gögercini baña
- (15) Resūl eyder ādem eti ṭatludur
Sözüm işit söz işitmeñ ḳutludur
- (16) Çünki baḳdı ol toğan bu işlere
Muṣtafā batmış idi teşvīşlere
- (17) Destūr oldu bıçaḡı getürdiler
Hep aşḫāblar ḳayḡuya oturdılar
- (18) Ḥitāb geldi bıçaḡa kesme etiñ
Ger keserseñ al bīzārlıḳ berātın
- (19) Urdı bıçaḡı mübārek ḳoluna
Kesmedi bıçaḳ ḳodı saḡ yanına
- [37]**
- (1) Kesmedi çünkim tenini ol bıçaḳ
Nice kessüñ kesme dèdi aña Ḥaḳ
- (2) Gögercin silkindi oldu Cebrā'ıl
Toğan silkindi oldu Mikā'ıl
- (3) Dèdiler Ḥaḳḳ'a ki sen olduñ ḫabīb
Sen olursun cümle dertlere ṭabīb
- (4) Seniñ için Ḥaḳ yaratdı 'ālemi

‘Arş u kürsī ins ü cinn ü ādemi

(5) Biz seniñ noldıgını bilmiş idik

Şefā‘atīñ⁹ ummağa gelmiş idik

(6) Kıl şefā‘at evliyālar serveri

Cümle peygamberleriñ rehberi

(7) Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilāt

Vēr Muhammed Muştafā’ya şalavāt

2. Sonuç

İslamiyet’e geçişle birlikte Anadolu’da söylenmeye başlanan ve daha çok kırsal kesimlerde anlatılan, süreç içerisinde çeşitlenen ve anonimleşerek ilk söyleyeni unutulmuş manzum halk hikâyeleri, Türk dili ve kültürü açısından büyük değer taşımaktadır. Değerine binaen üzerine çok sayıda çalışmanın yapıldığı bu hikâyelerin çeşitli kütüphanelerde halen keşfedilmemiş nüshaları bulunmaktadır. Tarafımızca yapılan bu çalışmada da Bavyera Eyalet Kütüphanesi’nde bulunan nüsha gün yüzüne çıkarılmıştır. Bu çalışma, ortaya yeni çıkan nüshalarla birlikte bu destanlar üzerine karşılaştırmalı çalışmalar yapılmasına ve *Güvercin Destanı*’nın tam bir metninin ortaya çıkmasına katkı sağlayacaktır.

Dizin

‘acāyib (Ar.): şaşılması, ilginç

‘a. 35/13

acıq-: açlık hissi duymak

a.- dı 36/11

ādēm (Ar.): insan

ā. 36/15

a.+ i 37/4

al-: kabul etmek, razı olmak

a. 36/18

‘ālem (Ar.): evren

‘ā.+ i 37/4

altı: altı

a. 36/1, 36/11

aña: ona

a. 36/13, 37/1

anı: onu

a. 36/10, 36/11, 36/9

‘arş u kürsī (Ar.): göğün arş kısmıyla altındaki kürsü

‘a. 37/4

arT: arka

a.+ inca 36/9

berāt (Ar.): nişan

b.+ in 36/18

bıçaq: kesici alet

b. 36/19, 37/1

b.+ a 36/18

b.+ ı 36/17, 36/19

bil-: fark etmek, anlamak

aşhāb (Ar.): sahabe

a.+ lar 36/17

av: bir hayvanın başka bir hayvanı yemek için yakalaması

a.+ ımdır 36/10

a.+ ımı 36/10, 36/8

bağışla-: vermek, hibe etmek

b. 36/12, 36/14

bağ-: 1. anlamak, idrak etmek

b. 36/6

2. ilgilenmek, yönelmek

b.- mazam 36/13

3. incelemek, değerlendirmek

baña: ben zamirinin yönelme durumu eki almış şekli

b. 36/12, 36/13, 36/14

baş vēr-: kendini feda etmek

b.+ ımı v.- üp 36/5

ben: I. teklik kişi zamiri

b. 36/13, 36/14, 36/8, 36/9

b.+ i 35/17

b.+ im 36/10

el: organ adı

e. 35/14

et: deri ile kemik arasındaki kas ve yağdan oluşan tabaka

e.+ i 36/15

e.+ imden 36/14

e.+ in 36/18

e.+ ini 36/13

⁹ Metinde şefā‘atīñ yazılmıştır.

b.- miş idik 37/5

bir: asıl sayı sıfatı

b. 35/13, 36/7, 36/12

bir: belirsizlik sıfatı

b. 35/16

biz: I. çokluk kişi zamiri

b. 37/5

bizârlık (Far. + T.): tedirginlik, huzursuzluk

b. 36/18

bu: işaret sıfatı

b. 36/12, 36/14, 36/16, 36/3

cân (Far.): varlık, öz

c.+ ımı 36/8

cân al- (Far. + T.): öldürmek

c.+ ım a.- mak 35/17

Cebrâ'îl (öz. is.): bir melek adı

c. 37/2

cinn (Ar.): dinî inanışa göre duyularla kavranamayan, ilahi emirlere uymakla yükümlü yaratık

c. 37/4

cümle (Ar.): tüm, bütün

c. 37/3, 37/6

çün (Far.): -dI belirli geçmiş zaman ekiyle “-dığı zaman” anlamı veren edat

ç. 36/3, 36/6

çünkü (Far.): -dI belirli geçmiş zaman ekiyle “-dığı zaman” anlamı veren edat

ç. 36/16

çünküm (Far.): çünkü

ç. 37/1

dé-: söylemek

d.- di 37/1

d.- diler 37/3

d.- miş 35/13

d.- r 35/16

dert (Far.): derin üzüntü, tasa

d.+ lere 37/3

destür ol- (Far. + T.): izin verilmek

d. o.- dı 36/17

destür vèr- (Far. + T.): izin vermek

d. 36/2

ditreT-: sarsmak, etkilemek

d.- üp 36/7

diz: uyluk ile baldır kemiklerini birleştiren eklem yeri

d.+ ine 35/15

du'â éd- (Ar. + T.): Allah'a yalvarmak, yakarmak

d.- üp 35/14

h. 37/3

Hak (Ar.): Allah

h. 37/1, 37/4

hem (Far.): bir şeyi açıklamak veya anmalı güçlendirmek için kullanılan “özellikle, zaten, bir de, şurası da var ki

h. 36/3

evliyâ (Ar.): veliler, ermiş insanlar

e.+ lar 37/6

ey: seslenme edatı

e. 36/4

eyiT-: söylemek

e.- er 36/12, 36/13, 36/15, 36/4

figân kııl- (Far. + T.): yüksek sesle inlemek, ağlamak

f.- dı 36/7

gêce gündüz: sürekli, devamlı

g. 36/9

gel-: 1. varmak, ulaşmak

g.- dim 35/16

g.- miş idik 37/5

g.- se 36/5

g.- ür 36/1

g.- ürse 35/16

2. ulaşmak

g.- di 36/18

ger (Far.): eğer

g. 36/18

getür-: ulaştırmak, vermek

g.- diler 36/17

gez-: dolaşmak, hareket etmek

g.- erim 36/9

gir-: dışarıdan içeri girmek

g. 36/4

g.- di 36/6

gizle-: saklamak

g.- gil 35/16, 36/1

g.- me 36/10, 36/8

g.- mezseñ 36/2

g.- r iseñ 36/1

g.- gil 35/16

gögercin: bir kuş türü

g. 35/15, 36/6, 37/2

g.+ i 36/12, 36/14

göK: gökyüzü

g.+ i 36/7

gör-: göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak

g.- di 35/15

göz: görme organı

g.+ leri 36/3

gün: zaman dilimi

g.+ dür 35/17

haber (Ar.): bir olay, olgu, kişi hakkında edinilen bilgi

h. 35/13

habîb (Ar.): sevgili

h.+ a 37/3

harâb ol- (Ar. + T.): perişan olmak

h.- muşdur 36/4

hasta kııl- (Far. + T.): hastalanmak, rahatsızlanmak

h.- uram 36/8

kol: organ adı

k.+ una 36/19

kon-: kuş, bir yere inmek

- hep (Far.):** tüm, bütün
h. 36/17
- hevā (Ar.):** hava
h.+ da 36/9
h.+ dan 36/7
- hitāb (Ar.):** ses
h. 36/18
- hoş (Far.):** güzel, latif
h. 35/13
- hümām (Ar.):** gayretli
h. 36/4
- içün:** sebep belirten edat
i. 37/4
- ikindi namāzın kıl- (T. + Far. + T.):** ikindi namazını kılmak
i.- miş idi 35/14
- imdi /şimdi:** şimdi
i. 35/13, 36/1, 36/6
- in-:** kuş, bir yere konmak
i.- di 36/7
- ins (Ar.):** insan
i. 37/4
- iş:** bir kimseyi, şeyi ilgilendiren durum
i.+ iñ 36/4
i.+ lere 36/16
- işit-: 1.** duymak
i.- di 36/3
- 2.** dinlemek, dikkate almak
i. 35/13, 36/15
- kaç-:** sığınılacak bir yere girmek
k.- ayım 36/2
- kaşd (Ar.):** maksat
k.+ ina 35/17
- kaşya:** sert ve büyük taş kütleli
k.+ lara 36/2
- kaşğuya otur-:** kaygılanmak
k.- dılar 36/17
- kendi:** öz
k. 36/14
- kes-:** kesici aletle parçalara ayırmak
k.- erseñ 36/18
k.- me 36/18, 37/1
k.- medi 36/19, 37/1
k.- süñ 37/1
- ki (Far.):** özneyi, tümleci güçlendirerek cümlenin temel bölümüne bağlayan bir söz
k. 37/3
- kim:** ki bağlacı
k. 35/13, 35/15
- ko-:** bırakmak, koymak
k.- dı 36/19
- kaşç-:** akıtmak, dökmek
s.- ar 35/15
- kaşğ:** yön olarak sol karşıtı
s. 35/15, 36/19
- k.- dı 35/15
- kov-:** kovalamak, izlemek
k.- ar 35/17
- koşun:** bir tür hayvan
k. 36/12, 36/13
- kuştu:** hayırlı, mübarek
k.+ dur 36/15
- Mikā'il (öz. is.):** bir melek
m. 37/2
- Muhammed Muştafa (öz. is.):** Hz. Muhammed
m.+ ya 37/7
- Muştafa (öz. is.):** Hz. Muhammed
m. 36/16
- mübārek (Ar.):** uğurlu, kutlu
m. 36/3, 36/19
- ne:** soru zamiri
n. 35/13
- nice:** nasıl
n. 37/1
- nite:** nasıl
n. 36/11
- no-:** ne olmak
n.- dıgını 37/5
- ol: 1.** işaret sıfatı
o. 35/17, 36/16, 36/7, 37/1
- ol: 2.** işaret zamiri
o. 36/10, 36/13
- ol-: 1.** gerçekleştirmek, yapılmak o.- a 36/11
- 2.** bir varlığa dönüşmek
o.- dı 37/2
- 3.** bir ünvan, nitelik kazanmak
o.- duñ 37/3
- öksüz kal-:** annesiz kalmak
ö.- ur 36/1
- özle-:** benimsemek
ö.- me 36/10
- pes (Far.): 1.** bu durumda, öyle ise
p. 36/11
- 2.** velhasıl, sonuç olarak
p. 36/14
- peygamber (Far.):** Allah'ın elçisi
p.+ leriñ 37/6
- rāviyān-ı mu'teber (Ar.):** itibarlı, güvenilir anlatıcılar
r. 35/13
- rehber (Ar.):** yol gösterici
r.+ i 37/6
- Resul (Ar.):** Hz. Muhammed
r. 5/14, 36/1, 36/10, 36/12, 36/15, 36/3, 36/4, 36/8
r.+ e 35/16
r.+ üñ 35/15, 36/6
- sā'at (Ar.):** zaman, an
s. 36/7
- tu-:** durmak, beklemek
t.- mayup 36/9
- uç-:** kuş vb. hareketli kanatlarıyla havada yol almak

şalavāt vēr- (Ar. + T.): salavat duasını okumak

ş. 37/7

saña: sen zamirinin yönelme durumu eki almış şekli

s. 35/16, 36/12, 36/14

sen: II. teklik kişi zamiri

s. 36/12, 36/6, 37/3

s.+ i 36/5

s.+ iñ 36/4, 37/4, 37/5

server (Far.): lider, reis

s.+ i 37/6

sez-: takip etmek, peşinden gitmek

s.- erim 36/9

silkin-: bedenini silkelemek

s.- di 37/2

sivār ol- (Ar. + T.): etrafında bilezik gibi dönmek

s.- muş 35/17

söz: laf, kelam

s.+ leri 36/3

s.+ üm 36/15

söz işit-: söz dinlemek

s.- meñ 36/15

sür-: dokundurmak, değdirmek

s.- müş:idi 35/14

şefā'at (Ar.): birinin suçunun

bağışlanması için aracılık edilmesi

ş.+ in 37/5

şefā'at kı- (Ar. + T.): birinin suçunun bağışlanması için

aracılık etmek

ş. 37/6

tabīb ol- (Ar. + T.): derman, şifa olmak

ṭ.- ursun 37/3

taqdīr (Ar.): nasip, yazgı

t.+ ine 36/6

tamām (Ar.): yerine gelme, olma

t. 36/4

Tañrı: Allah

t.+ nıñ 36/6

ṭatlu: lezzetli

ṭ.+ dur 36/15

ten (Far.): vücudun dış yüzü, cilt

t.+ ini 37/1

terk êt- (Ar. + T.): bırakmak

t.- mezem 36/5

terk eyle- (Ar. + T.): bırakmak

t.- mek 36/11

teşvīslere bat- (Ar. + T.): zihni karışmak

t.- mış idi 36/16

ṭoğan: bir tür kuş

ṭ. 35/16, 35/17, 36/16, 36/5, 36/7, 37/2

ṭol-: kaplamak, örtmek

ṭ.- dı 36/3

u.- ar 35/15

u.- ayım 36/2

um-: umut etmek

u.- mağa 37/5

ur-: bıçak vb. çalmak, kesmek

u.- dı 36/19

ü (Far.): ve

ü. 37/4

üç: üç

ü. 35/17

vēr-: 1. teslim etmek, eline bırakmak

v.- gil 36/10, 36/8

v.- mezem 36/5

2. bağışlamak

v.- em 36/12

3. sunmak, ikram etmek

v.- eyim 36/14

yā (I) (Ar.): seslenme edatı

y. 36/1, 36/10, 36/8

yā (II) (Far.): veya, ya da

y. 36/2

yan: taraf, yön

y.+ ma 36/19

y.+ nda 35/15

yara-: uygun, münasip olmak

y.- maz 36/13

yarat-: var etmek

y.- dı 37/4

yaş: göz yaşı

y. 35/15

y.- ıla 36/3

yavri: henüz yetişkin olmayan, çok küçük yaşta olan

y.+ m 36/1, 36/11

yê-: yeme işi

y.- mezem 36/13

yeñ: giyeceklerin kol kısmı

y.+ ime 36/4

y.+ ine 36/6

yer: yeryüzü

y.+ i 36/7

yoḥsa: aksi takdirme

y. 36/8

yola baq-: birinin gelmesini beklemek, gözü yolda

kalmak

y.- ar 36/11

yüce yüce: çok yüksek

y. 36/2

yüz: organ adı

y.+ e 35/14

yüz biñ: yüz bin

y. 36/5

Kaynakça

- Aslan, Namık. “Manzum dinî hikâyeler ve Kirdecî Ali’ye ait olduğu söylenen iki hikâyeye metni (güvercin ve geyik destanları)”. *Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20/1 (2006), 189-207.
- Argunşah, Mustafa. *Kirdecî Ali Kesikbaş Destanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Çetin, İsmet. *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997.
- Gökçek, Fazıl. *Mehmet Akif’in Şiir Dünyası*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005.
- Gülensoy, Tuncer. “İlk Dönem Türkçe İslami Eserler ve Atebetü’l-Hakayık”. *Yeni Türkiye (İlk Dönem Türkçe İslâmî Eserler Özel Sayısı I)*. 2 (2019), 105-106.
- Korkmaz, Şenol. *Eski Anadolu Türkçesine Ait Bir Manzum Hikâyeye Mecmuası (İnceleme-Metin-Çeviri-Dizin ve Tıpkıbasım)*. Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2012.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Türk Folklorunda Kesikbaş (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit)*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1989.
- Uysal, Yasin. “Halk Tipi Mesnevi Geleneği ve Güvercin Destanı’nın Vatikan Nüshası Hakkında Bir İnceleme”. *UHAD*, 7 (2021), 117-134.